

SJÖFARTSFYREN

Fyrens utveckling och framtid ur ett
Gotländskt perspektiv

Magnus Götherström
Historia B HT99
Komvux, Visby
Handledare: Sven-Erik Welin

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 INLEDNING	2
2 PROBLEMFÖRMULERING	2
3 METOD	2
4 AVHANDLING	3
4:1 Historik	3
4:1:1 Sjöfartsfyrens historia	3
4:1:2 De svenska fyrarnas historia	4
4:1:3 Beskrivning av de Gotländska fyrarna.....	7
4:1:4 Hoburgens fyr	7
4:1:5 Gotska Sandön's fyr.....	8
4:2 Den moderna fyren	9
4:2:1 Beskrivning av en modern fyr.....	9
4:2:2 Fyrens framtid.....	10
5 SAMMANFATTANDE DISKUSSION	11
6 KÄLLKRITIK	13
7 KÄLLFÖRTECKNING	13
Tryckta Källor.....	13
Otryckta Källor.....	14
8 BILAGOR	14

1 Inledning

Människan har tagit väl hand om många av de banbrytande uppfinningarna som hon gjorde precis i början av sin utveckling. En av hennes viktigaste upptäckter var elden som hjälpte henne att få värme, laga mat och lysa upp lägerplatsen på nätter. Allt detta har vi bevarat och moderniserat till element, spisar och glödlampor. Men redan på detta tidiga stadium utgjorde elden även navigeringshjälp för bönder och fiskare som kom hem i skymningen. Dagens motsvarighet är fyren och om just den handlar denna uppsats.

2 Problemformulering

Huvudfrågan blir:

Håller fyrarnas ljus på att slockna ?

Följdfrågor blir; Hur ser framtiden ut?; Vad finns det för andra möjligheter för fyrarna?; Vad finns det för andra navigationsmöjligheter?;

3 Metod

Det har inte varit lätt att få fram information om fyrar och fyrhus. Jag har hämtat en hel del fakta från Sjöfartsverket som har publicerat information om en del fyrar. Vidare har jag med hjälp av personal från Komvux's bibliotek och Sjöfartsverket blivit lotsad till bra litteratur om fyrar och fyrväsendet.

Jag har vid ett par tillfällen kontrollerat vissa uppgifter med Jan Ströberg, Chef för Gotlands Sjötrafikområdet. Ströberg har varit anställd inom verket i över 20 år, sin nuvarande befattning fick han 1988. Han har även varit behjälplig vid sammanställningen av den nya boken om Gotländska fyrar som Håkan Holmström har sammanställt, tyvärr har jag inte kunnat ta del av den.

Jag har även använt mig av Länsbiblioteket, men tyvärr var två av de fem böckerna jag hittade i databasen försvunna! Personalen förklarade att det ofta försvann böcker eftersom de inte är larmade.

Vidare bör nämnas att jag har valt att fokusera på fyrar och fyrväsendet. Det innebär att jag ej kommer att ägna speciellt mycket utrymme åt ingenjören Gustav Dalén som genom sina uppfinningar inom fyrbelysningsstekniken förde utvecklingen kraftigt framåt. Detta val har jag gjort på grund av att uppsatsens storlek skulle bli för stor. Dalén är så pass intressant så hans liv och gärning skulle kräva en separat redovisning, vilket skulle utgöra en egen uppsats.

Sedan 1994 finns det sju stycken racons som tillsammans med DGPS (Differential Global Position System) gör att positionsbestämningen blir ytterst noggrann. DGPS kommunicerar med satelliter på minst två olika frekvenser, vilket ger en större säkerhet.²⁴ En annan funktion som nu kommer är AIS (Automatisk Informations System), som i korthet innebär att en enhet skickar ut en signal till omkringliggande fartyg som på sina GPS/DGPS-moduler sedan kan läsa av i klartext vilken fart och kurs samt i en förlängning storlek och namn fartyget har. Detta system anses säkrare än radar.²⁵ Sjöfartsfyrarna utgör en bra bas för dessa system eftersom de är strategiskt placerade ur sjöfartsnavigeringssynpunkt, dessutom utgör fyrarna även en bra visuell navigeringsposition för de fritidsskeppare som eventuellt ej ännu införskaffat GPS/DGPS-enheter.

Varje fyrplats har även utgjort bostäder åt personalen som handhaft skötseln av fyren, denna funktion torde kunna appliceras i turism- eller rekreationssyfte. Ofta ligger ju fyrplatserna på natursköna områden även om dessa kan vara utsatta av väder och vind.

5 Sammanfattande diskussion

Hur betydelsefull har egentligen fyren varit för Sverige? Har sjöfarten kunnat utvecklas utan dess hjälp?

Vid en första anblick av frågorna ovan kan det tyckas som om att svaret är självklart men tittar man lite djupare i frågan så upptäcker man att det kanske inte är riktigt så som man har tänkt sig. Trots att vi fick två av våra viktigaste fyrar ”gratis” från Danmark (Skagen och Kullen) så har ivern inte varit alltför stor när det gäller nybyggande av fyrar. Detta är märkligt med tanke på att vi har haft framstående uppfinnare inom området (Gustav Dalén och Johan von Otter).

Om man ser till den Engelske kungens begäran om att Sverige skulle utöka och förbättra fyrarna på västkusten som avslogs i första vändan. Detta beslut återtogs emellertid och man lät uppföra fyra nya fyrar. Detta visar på att fiskemännen som levde här kunde sina vatten väl och hade god kunskap om havets nycker. Denna slutsats torde kunna gälla samtliga fiskare som utövade sin näring i hemnavatten. Vi ser dock att de som seglar in utifrån har stora problem med att klara sig, även Hansa-flottan drogs med navigeringsproblem, även om det kanske var större risk att stöta på sjörövare.

Med detta som bakgrund kan vi konstatera att Sverige har en god navigations-teknik, som är nedärvt ifrån vikingatiden. Den svenska sjöfarten klarade sig gott på den navigationsutrustning som fanns ombord samt de orienteringspositioner man fann iland. Samtidigt kan vi konstatera att britten har insett betydelsen av fyrar, som en hjälp och säkerhetshöjande faktor för främmande sjöfart.

En annan orsak till att besökande fartyg begärde ordentliga fyrhus var troligen den risk det innebar att lita på de små fyrar och fiskefyrar som fanns längst kusterna. Mindre nogräknade personer upptäckte att man genom att placera en kraftig eld på stranden kunde lura in fartyg på grund för att sedan plundra dessa.

Vi kan vidare konstatera att när väl Lotsverket fick ta hand om registrering och klassifiering av de befintliga fyrarna så väcktes även en allmän förståelse för fyrarnas betydelse. När Sverige pressades att bygga fler fyrar än vad Lotsverket hade medel för påbörjades

²³ Garmin, 1998, What is GPS?, <http://www.garmin.com/gpsWhatisit.html>

²⁴ Malmquist Lars, 1994, Fyrar och fyrfolk – 50 år svensk fyrhistoria, sid. 53

²⁵ Latitud, 1999-09-23, SVT2

experiment runt våra kuster, dels för att få ned ved- eller oljeåtgången, dels för att få fram ett sätt att kunna skilja närliggande fyrar åt. I sin förlängning innebar denna utveckling att Gustav Dalén kunde, med goda medhjälpare, ta fram ett helt unikt system för att mer eller mindre automatiskt sköta driften av fyrar, och framför allt bojar. Dessa var besvärliga eftersom de ofta låg vid farligt vatten och därmed innebar vissa problem att ta sig fram till.

Som följd av teknikens utveckling började fyrarna att avbemannas under 70-talet. Detta skedde dock inte utan opposition, man sa att det var en katastrof för sjöfarten och att Sjöfartsverket skulle få se att de blev tvungna att åter bemanna fyrarna. Nu blev det inte så, fyrarna står idag ensamma ute på sina vindpiskade och saltstänkta positioner för att vägleda sjömännen i deras färd mot hamnen.

Hur ser då framtiden ut? Med tanke på att det finns ett globalt positions-system (DGPS/GPS) som har en säkerhet på en halv meter, så tar jag inte för ogivet att även fyrarna inom tjugo år helt förlorat sin roll som vägvisare. GPS är ett amerikanskt system framtaget för militären, den civila varianten har en störning inlagd som ger en liten felavläsning, men med ny teknik har man minskat den från hundratals meter i början av 80-talet till dagens halvmeter. Nu har man nått så långt att folk litar på systemet, (som finns bland annat i japanska taxibilar men även i armbandsur), samt att tekniken har krympts till en storlek och ett pris som är acceptabelt för alla. Jag tror att det inom fem kommer att anses självklart att det finns en GPS-modul i varje familjs ägo, antingen monterad i bil eller båt eller som en lös modul. Idag används denna främst av båtfolk men även jägare och annat friluftsfolk har tagit den nya tekniken till hjälp vid sina fritidssysselsättningar.

Finns det då ingen nackdel med GPS-modulerna? Jo följderna kan ju bli att vi använder modulen till att övervaka våra barn (förutsatt att man har en mottagare och en givar modul). Alltså utsätter man barnet för en övervakning som motsvaras av dagens elektroniska fotboja på fångar.

Finns det då inget hopp för fyrarna? Som turistattraktion kommer fyrarna även i fortsättningen att vara spektakulära, det märks redan nu men det kommer att breda ut sig ytterligare. Man kan till exempel jämföra med de äldre vattentornen som har fått ett nytt liv som bostäder. Vattentornen har blivit mycket populära på grund av deras utsikt, men även av att man slipper räta vinklar som normalt är elementära vid bostadskonstruktioner.

Man kan konstatera att redan nu så utnyttjas fyrar, till exempel Stora Karlsö, som pensionat, med tanke på att alla fyrplatser också har tjänstebostäder för fyrpersonalen så finns egentligen alla förutsättningar för en fortsatt framtid för vissa fyrar. En förutsättning för detta är ju att det är relativt enkelt att färdas till fyren eller att naturen runt omkring är unik, som Gotska Sandön till exempel.

Däremot kommer nog farledsfyrar att föra en tynande tillvaro, eftersom dom är placerade mitt ute i vattnet utan kontakt med omvärlden förutom båtar. De enda turistgrupp som möjligtvis kan tänkas är de som är trångbodda normalt sett, japaner och tyskar för att nämna några exempel. Fyrsafari är något som redan nu provas på västkusten och kan slå väl ut, vilket i sin tur kommer att hjälpa fyrarna att bevaras inför framtiden.